

birodalmat, idilli színekben pompázó országot teremtett maga köré, melyben tetszése szerint s ugyanakkor szenvedve, kínlódva, a való világ felé nyújtózva alkot, él.

Félelmekkel, titkos nosztalgiaikkal teli ország ez, hol néha úgy érzi a költő, hogy a dal egyetlen vigasza, „az üldözött számára az egyetlen béke”, mint új kötete, a *Kert* programadó versében írja. Új költeményeinek egy része mintha titokzatos, tovatűnő emlékképpel folytatott párbeszéd volna. Már-már kézzelfogható közelségbe kerül hozzá a vágyott ideálkép, s ez a pillanat az oldódás ígését ígéri (*Gyorsan szállnak*). A derűs színek helyébe azonban komor árnyak lépnek. Nyugtalan, vibráló fényű tablók váltakoznak, s felfénylik a „hideg ékköví éjszaka”, amely „szíkrás habokkal ringatja magát a hajnalok felszínén”; a „hidegtutajú fák” is baljós árnyékok vetnek, a kertek alatt „csengő szől”, „fehéren sarjad a fű”, s „habos tajtéktól szerdes a rét”. Félelmetes, elidegenedett világ ez, s az oldódás pillanatai, amikor „forró, fűszeres dalmát borok kerülnek az asztalra” inkább keresettek, semmint végérvényesen kiküzdöttek.

A versorok mélyéről fel-felszakad az árvaság kínja s a magány sikoltása. De miképp tudnánk segíteni a költőn? Hisz maga írja: „Nem segít rajtam semmi, / Ha a szívemben nincs bátorság...” A „bátorság” helyett csak a hideg motívuma tér vissza szüntelen, mint az árvaság, s a csillagok, mint a végtelen, kiüresedett távolság jelképei. Évmilliárdnyira van tőlünk ez a világ, s nem érezzük benne a nehézkedés összetartó erejét. Talán ezért is vannak a költőnek tündökletes elrugaszkodásai, remekszép versei. Ezekbe kellene kapaszkodnia, s nem a „csend alázatát” kísérenie. Mert aki úgy érzi, hogy „oly kert ez, amely fölött a halál trónusa s ezerszínű pallosa ragyog”, az a csendtől s az alázattal vállalt magánytól semmiképp nem remélheti a termékeny megnyugvás biztonságát. (*Magvető, 1971.*)

RÓNAY LÁSZLÓ

PRÓZA

SZ. LUKÁCS IMRE: SZEGÉNYEK KRÓNIKÁJA

Feszítő sorsélmény — „megélt élet, megszenvedett érzések és átgondolt gondolatok” keresik kifejeződési formájukat Sz. Lukács Imre könyvében. Már az előszó jelzi, a mű szereplői „nem irodalmi hősök, helyhez, időhöz köthetők” — Pölös Gábor és társai *valóságos*, élő alakok, az események sem kitaláltak, igaz történetek: „régii ízek, régi emlékek villanása, porban futó lábnyomok, vénasszonyok hosszú nyarai”.

A legszegényebb szegények, a cselédházak embereinek sorsát, felszabadulás utáni életét kíséri nyomon a szerző — a személyes élmény erejével s a krónikaíró szándékával. Ebből következően — nem kívánt az író szépirodalmi formát „kényszeríteni” mondanivalójára — nem a valóság művészi újjáteremtésére, hanem annak hűséges elmondására törekedett. Tulajdonképpen nem könnyebb, hanem nehezebb feladatot vállalt. Veres Péter írja jegyzeteiben: „... a tényleges, a megtörtént valóságot nehezebb megírni, mint a kitalált történetet. Az megy, mint a vízfolyás, ha az emberben megszületett a »mese«, de a tényleges valóságot »meg kell írni«...” Az a műforma tehát, nevezzük egyszerűen *krónikának*, amit Sz. Lukács Imre választott, az átél világ szociográfiai pontosságú megörökítését követeli az írótól. Tényszerűséget, érzékelhető időrendet, az események következetes leírását.

Úgy érezzük, Sz. Lukács nem tudott e műfaj keretei közt maradni, nem tudott műfajára rátalálni. Minduntalan kitör, „kiszáll” belőle. A szépirodalmi formát, megfogalmazást nem meri vállalni, a krónikaforma zárttsága viszont szűknek bizonyul. S ez teljesen érthető: hatalmas feszülésű élmények, indulatok törnek föl a mélyből, amelyeknek nem lehet és nem szabad határt szabni. A krónikaírás bizonyos „kívül-

állást" feltételez, amire az író nyilvánvalóan — képtelen. Az író szállni, repülni szeretne — de nem mer. Pedig meg kellene próbálnia. Ott érezzük ezt leginkább, ahol sikerült a „mélybe szállni”, ahol önfeledten mondja önmagát. És ott találjuk a mű legsikerültebb részeit is, ahol az író nem szűrte át a valóságot, ahol érezni lehet a cselédsors lélekűző ellentmondásait, drámái mögött a személyes megrázkódást. *Az élet drámáit nem lehet leírásokba szöni, ahol drámák feszülnek, ott nem lehet mesélni.*

Innen ered az, hogy Sz. Lukács Imre művének néhol egyenetlen a stílusa, gondolatillesztése, „meseszövése” töredezett — a könyv második felének megformálása pedig kissé felületesnek, riportszerűnek tűnik. Emellett vannak kitűnően, balladai tömörséggel megírt részei. Jól érzékelteti az író a paraszti élet alapvető sorsfordulóit, a természeti erők, az időjárás szerepét a földművelők életében, a cselédházak életének sajátos törvényeit.

Ha az előbb azt mondtuk, a műnek „önfeledten” formált részei sikerültek a legjobban, most hozzá kell tennünk, hogy ez nem jelenthet ösztönösséget, hanem éppen nagyfokú tudatosságot is igényel. Tévedés ne essék, nem az „irodalmisságot”, a művességet kérjük számon az írótól, hanem a tartalom kívánta formát. A könyv olvasása közben mindvégig kísért a gondolat, hogy egy nagyobb formátumú művet lehetett volna írni abból az életélményből, amellyel Sz. Lukács Imre rendelkezik, de ehhez több mesterségbeli tudásra, az eszközök alapos és pontos ismeretére volna szükség. Felmérhetetlen értékű életanyag és tapasztalás van e mű mögött, és ez az aranyfedezet az, ami az írókat a dolgok mélyének *művészi* megformálására kell hogy továbbblendítse, sarkallja.

Természetesen — olyan írók és művek, mint Ilyés Gyula „Puszták népe” vagy Féja Géza „Viharsarok”-ja, Veres Péter, Szabó Pál, Sánta Ferenc és mások művei után valóban nehéz újat mondani, de *nem lehetetlen.*

Nem lehetetlen, mert bár sokan vizsgálták, elemezték és megírták a falusi szegények életét, a szegénység természet- és lélekrajzát, de azt a folyamatot, amely teljes emberi felszabadulásukat, a lélek felemelkedését jelenti múltbeli életük megalázottságából — jelentős műben még kevesen írták meg. Hiszen *azzal csak elkezdődik valami*, ha a cselédházakból, a sötétségből — önálló családi otthonba költöznek Pölös Gáborék és sorstársai. *Nem elég a régi szegénységet elpusztítani*, új tartalmú, emberi — emberhez méltó gazdagságot kell teremteni nem csak anyagiakban, de a lélekben is. S mi sokszor hajlamosak vagyunk arra, hogy összetévesszük a kettőt. (Kossuth, 1971.)

TÓTHPÁL JÓZSEF

TANULMÁNY

CSÁTH GÉZA: ÉJSZAKAI ESZTÉTIZÁLÁS

Csáth Géza a modern magyar irodalom egyik „homo novusa”, s ha a szecesszió korával kapcsolatban illendő lenne a reneszánsz művésztipusra hivatkoznunk, Csáth Gézát kellene elsősorban ilyen egyéniségnek látnunk. A világ iránti viszonyoknak egyfajta teljessége jelenik meg vele a magyar irodalomban. Orvostanhallgató, akit a „legmodernebb” betegségnek, az idegbajoknak a gyógyítása érdekel; szereti a zenét; jól hegedül, komponál, zenekritikákat ír; fest és a századfordulót követő nagy évtized egyik legjobb novellistája. Közben az „élni” és „írni” dilemmájával vívódik: mind a kettő után mohón kap, hogy mind a kettőnek a lehetőségét elveszítse.

A modern művészet igényét az idegeiben hordja. Már akkor „modern” művész, amikor valójában alig tud még valamit a művészetekről. „Festő akartam lenni.